

Kronoloji¹

14 Ocak 1902	Nâzım Hikmet Selanik'te dünyaya geldi. ²
1 Ocak 1921	Mustafa Kemal'e silah, cephane kaçırarak gizli bir örgütün yardımıyla dört şair, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nureddin, İnebolu yoluyla Ankara'ya gitmek üzere Sirkeci'den kalkan <i>Yeni Dünya</i> adlı vapura gizlice bindi.
Mart 1921	Matbaa Genel Müdürü Muhittin Birgen, Nâzım Hikmet'le Vâlâ Nureddin'den İstanbul gençliğini Milli Mücadele'ye çağıran bir şiir yazmalarını istedi. İkili, üç sayfadan uzun bu şiiri üç gün içinde yazıp getirdiler. On bin adet bastırılıp dağıtılan şiirin yankıları o kadar büyük oldu ki, Millet Meclisi üyeleri böyle güçlü bir çağrının doğurabileceği sorunların nasıl çözüleceğini tartışma gereğini duydular. Endişeleri, çağrıya yanıt verip Ankara'ya gelecek insanların nerede tutulup nasıl görevlendirileceğiydi.

-
- 1 Çalışmada yer alan önemli tarih ve olayların verildiği bu Nâzım Hikmet kronolojisi büyük ölçüde Memet Fuat'ın *Adan Z'ye Nâzım Hikmet* adlı kitap için hazırladığı kapsamlı ve ayrıntılı kronolojiden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bkz. Memet Fuat, *Adan Z'ye Nâzım Hikmet* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2002), s. 337-384.
  - 2 Kaynaklar, uzun yıllar boyunca Nâzım Hikmet'in doğum tarihini 20 Kasım 1901 olarak vermiştir. Memet Fuat başta olmak üzere kimi araştırmacılar, birkaç ay için bir yaş büyük kabul edilmesinin düşüncesiyle ailesi tarafından şairin doğum tarihinin 15 Ocak 1902 olarak benimsendiğini kaydetmektedir. Yakın dönemde Yücel Demirel'in kaleme aldığı bir yazıdaysa Nâzım Hikmet'in 14 Ocak 1902'de dünyaya geldiği doğrulanmıştır. Bkz. Yücel Demirel, "Nâzım Hikmet'in Dünyaya Gelişi," *kitaplık* 198 (2018): s. 128-134.

- Nisan 1921 Nâzım Hikmet, öğretmen olarak atandığı Bolu'ya gitmeden önce Mustafa Kemal'le tanıştırdı.
- 21 Eylül 1921 Öğretmen olarak işe yaramadıklarını düşünen ve Bolu'daki padişah yanlısı halkın baskılarından yılan Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nureddin, daha önce tanıdıkları ve "Spartakisler" olarak anılan Alman öğrencilerden duydukları Sovyetler Birliği'ne gitmek üzere yola çıktılar.
- Ekim 1924 Moskova'da, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okuyan Nâzım Hikmet, gizlice Türkiye'ye döndü ve Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi'nin yayın organı *Aydınlık* dergisinde çalışmaya başladı.
- Haziran 1925 Mayıs ayında, bildiri dağıtmak suçuyla TKP üyesi 38 arkadaşı tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanan Nâzım Hikmet, TKP'nin ayarladığı, Mühürdar açıklarında bekleyen takaya gitti. Haziran ayı sonunda yeniden Moskova'daydı. Gıyabında yapılan yargılama sonunda Nâzım Hikmet 15 yıla mahkûm oldu. Mahkûmiyet kararı çıkan isimler arasında Şefik Hüsnü, Hasan Âli Ediz, Şevket Süreyya, Hikmet Kıvılcımlı, Sadrettin Celâl de bulunuyordu.
- Temmuz 1928 Nâzım Hikmet yine gizlice Türkiye'ye döndü ve tutuklandı.
- Cumhuriyet'in beşinci yıldönümü sebebiyle bir genel af çıktığından hakkında yürürlükte herhangi bir mahkûmiyet bulunmamasına rağmen, aralık ayının sonuna kadar yargılandı ve tutuklu kaldı.

- 1 Haziran 1936 Komintern bülteniyle duyurulan Nâzım Hikmet'in partiden çıkarıldığı haberi, Türkiye'de de *Orak Çekiç*'in şairi kara listeye alan 1 Haziran 1936 tarihli sayısında açıklandı.
- 15 Mart 1938 Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde "orduyu ihtilale teşvik" suçlamasıyla yargılanmaya başladı.
- 29 Mart 1938 Dava sonunda suçlu bulunan Nâzım Hikmet 15 yıla mahkûm edildi.
- 28 Mayıs 1938 Askeri Yargıtay cezayı onadı.
- 10 Ağustos 1938 Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi "askeri isyana teşvik" suçlamasıyla başladı.
- 17 Ağustos 1938 Nâzım Hikmet, Atatürk'e suçsuz olduğunu anlatan bir mektup yazdı. Ancak bu mektubun Atatürk tarafından okunup okunmadığı belirsiz kaldı.
- 29 Ağustos 1938 Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi, Nâzım Hikmet'i 13 yıl 4 aya mahkûm etti. Böylece toplam cezası 28 yıl 4 aya ulaştı.
- 29 Aralık 1938 Askeri Yargıtay kararları onadı.
- 1939 Nâzım Hikmet, daha sonra üzerinde birçok değişikliklere gideceği *Kuvâyi Milliye*'nin ilk halinin yazımını, hükümlü bulunduğu İstanbul Tevkifhanesi'nde tamamladı.
- Eylül 1940 Nâzım Hikmet, hiçbir zaman bitiremeyeceği, ancak *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın nüvesini oluşturan *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*'ni yazmaya başladı.
- 1941 *Kuvâyi Milliye*'nin büyük ölçüde bugün elimizdeki nüshalarla da örtüşen yazımı Bursa Hapishanesi'nde tamamlandı.

- 4 Haziran 1941 *Memleketimden İnsan Manzaraları* yazılmaya başlandı.
- 1947 Bu yılın sonlarına doğru *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın yazımı büyük ölçüde bitti. Hapisten çıktıktan sonra eser üzerinde değişikliklere gittiği bilirse de, bu değişikliklerin yer aldığı kopyalar tahrif olduğundan 1947 sonunda Piraye'de bulunan nüsha, bugünkü *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın esasını oluşturdu.
- 15 Temmuz 1950 Demokrat Parti'nin seçimi kazanması üzerine çıkarttığı Genel Af Yasası'nın ardından Nâzım Hikmet serbest kaldı.
- Ağustos 1950 Yasal bir kısıtlama bulunmamasına karşın, neredeyse 15 yıldır hiçbir yeni ya da eski eseri yayımlanmayan Nâzım Hikmet'e, İnkılap Kitabevi *Kuvâyi Milliye*'yi basmayı teklif etti. Nâzım Hikmet, eser üzerinde değişiklikler yaparak onu bugünkü son haline getirdi ve yayınevine teslim etti. Ancak yayınevi, telif ücretini peşinen ödemesine rağmen kitabı basmadı.
- 17 Haziran 1951 Nâzım Hikmet askere alınıp öldürüleceğinden şüphelenerek Türkiye'den kaçtı ve Sovyetler Birliği'ne gitti.
- 25 Temmuz 1951 Bakanlar Kurulu Nâzım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verdi.
- 1961 Joyce Lussu'nun çevirisiyle *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın üçüncü kitabı, *In quest'anno 1941* adıyla İtalya'da yayımlandı. Türkçesi ve İtalyancası karşılıklı sayfalarda basılan bu kitap, 1965 yılında

- Evren Yayınları tarafından *Şu 1941 Yılında* ismiyle yeniden basıldı.
- 1962 *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın ilk üç kitabı Rusça olarak Sovyetler Birliği'nde basıldı.
- 3 Haziran 1963 Nâzım Hikmet, Moskova'daki evinde kalp krizinden öldü.
- 1964 Ölümünün ardından Nâzım Hikmet'in "zararsız" bulunan şiirleri, özellikle de *Kuvâyi Milliye*'ye ait kısımlar aralıklarla *Yön* dergisinde yayımlandı. Bu şiirler 1930'ların sonundan itibaren şairin yazdıklarının ilk kez ülkesinde "kendi adıyla" yayımlanması anlamına geliyordu.
- 1965 *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın ilk üç kitabından seçmeler içeren *Paesaggi umani* İtalya'da basıldı. Çift dilli yayımlanan kitap, 1966 yılında İzlem Yayınları'nca *İnsan Manzaraları* adıyla da basıldı.
- 1965 *Kuvâyi Milliye*'nin Nâzım Hikmet'in hâpisten çıktıktan sonraki düzeltmelerini içermeyen daha eski bir nüshası, *Kurtuluş Savaşı Destanı* adıyla Yön Yayınları tarafından yayımlandı.
- 1966-1967 *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın yürürlükteki yasalar yüzünden oto-sansürlen bazı kısımları dışındaki ilk eksiksiz baskısı beş müstakil kitap olarak Memet Fuat'ın sahibi olduğu De Yayınları'nca basıldı. Sansürlü kısımlarsa, ancak söz konusu yasaların kaldırıldığı 1990'lı yılların sonunda metne eklenebildi.
- 1968 *Kuvâyi Milliye*'nin Nâzım Hikmet'in elinden çıkan son hali, bu adla ve eksiksiz

olarak Bilgi Yayınevi'nce yayımlandı ve günümüze kadar geldi.

10 Ocak 2009

Resmî Gazete'de yayımlanan Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25 Temmuz 1951 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürürlükten kaldırılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararıyla, Nâzım Hikmet yeniden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldu.

Birinci Baskı İçin Önsöz

Nâzım Hikmet hakkındaki en ilginç ayrıntılardan biri, ister edebiyatla, siyasetle, tarihle, şiirle ilgisi olsun, ister olmasın Türkiye'deki hemen herkesin onun hakkında bir kanaatinin, hatta hikâyesinin bulunmasıdır. Bu hikâyelerin büyük bir kısmı ikincil kaynaklardan, dedikodulardan veya gazete yazılarından beslenerek hayatımızda yer tutsa da, neyse ki birçok insan yine de Nâzım Hikmet'le ilgili nihai kararını onunla "bizzat" ilişki kurduktan sonra vermeye başlar.

Benim Nâzım Hikmet hikâyemse, ortaokula yeni başladığım sıralar odamdaki kitaplığın boşluğundan rahatsız olup o zamanlar Adam Yayınları'ndan çıkan beyaz kapaklı "bütün eserleri"ni taksitle almaya karar vermemle ve bu kitaplar sayesinde dinlediğim yeni Nâzım Hikmet hikâyeleriyle başladı. Onun şiirlerini taklit ederek yazdığım kötü şiir denemeleri ve "Kerem Gibi"yi, "Salkımsöğüt"ü ezberleme çabalarım bir yana bırakılırsa, önce ailemden, ardından da arkadaşlarımdan, öğretmenlerimden ve en sonunda da kitaplardan edindiğim bu hikâyelerde yıllar sonra farkına vardığım en dikkat çekici ayrıntı, Nâzım Hikmet hakkındaki fikirleri açıklarken gösterilen *keskinlik* ve *kararlılık*tir. Türkiye'de başka birçok konuda da gözlemlenebilecek bu durum, söz konusu kişi Nâzım Hikmet olunca saflarına katılmanın mümkün olduğu yalnızca iki cephe bırakıyordu.

Bunlardan ilki onun komünist bir vatan haini olduğunu ilan etmekse, diğeri tam aksine onu vatan ve halk sevdalısı bir devrimci saymaktı. Bugün bu kutuplaşmanın ne tümüyle kaybolduğunu ne de eski gücüyle sürdüğünü iddia etmek mümkün. Ancak, siyasi görüşü, aktivistliği ya da özel hayatı dışında, Nâzım Hikmet'in asıl işi olan yazarlığı ne yazık ki hâlâ yeterince "bilmediğimiz" bir alan olarak duruyor. Bu kitap, elbette, bu sorunlu durumun ortadan kalkmasını sağlamayacak; ancak en azından sorunların bir kısmının nedenlerini ortaya koyabilmişse amacına ulaşmış demektir.

•

Nâzım Hikmet 1961 yılında *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın Rusça baskısı için yazdığı önsözde şöyle der:

Hapisten çıktktan sonra tarihime devam etmedim. Şimdi de yazmıyorum. Çünkü böyle bir tarihi başka bir üslupla yazmak gerektiği kanaatına vardım. Şiirin imkânlarını, az sözle çok söz söylemeği mesela, kullandım İnsan Manzaralarında. Kimi kere şiire çok yaklaştım, kimi kere süssüz, yalın nesre. Tiyatro ve sinema dramyazarlıklarından da faydalandım. Ama diyorum ya, şimdi büsbütün başka türlü yazardım. Ters anlamayın, İnsan Manzaralarını şimdi düşündüğüm üsluptan başka türlü yazdım diye dövünmüyorum.

Ne yazık ki ben ne Nâzım Hikmet kadar başarılı bir yazarım ne de yazdıklarımın, her okuduğumda bana yeni şeyler söylemeyi becerebilen *Memleketimden İnsan Manzaraları* ölçüsünde bir sarımsıcılığı olduğunu düşünüyorum. Ama ben de okuyacağınız kitabı bitirdikten sonra Nâzım Hikmet'le benzer hisler içindeyim. Kuşkusuz bu kitap bambaşka bir üslup, dil, kurgu ve daha önemlisi önermeyle de yazılabilirdi ve eminim ilerleyen yıllarda şimdiden geç kalınmış bu sözleri söyleyenler çıkacak. Zaman zaman ben de başka türlü yazmanın cazibesine, tedirginliğine ve hatta kibrine tutuldum elbette. Hâlâ da kendime sakladığım soruları, sorunları vardır bu çalışmanın, biliyorum. Ancak ben de bu kitap bu haliyle yazıldı diye dövünmüyorum. Umarım okuyanlar için de geçerli olur bu duygu.

Bu kitabın bütün eksikliklerinin ve hatalarının bana ait olduğunu ve işe yarar kısımları varsa bunların aşağıda teşekkürlerimi sunduğum insanlar sayesinde yazıldığını eklemem gerekiyor. Öncelikle hem lisans hem yüksek lisans hem de şimdilerde doktora öğrenciliği yıllarımı mutlu ve yaptığım işi severek geçirmemi sağlayan; kedisinden manzarasına, çimlerinden kütüphanesine, kantininden yemekhanesine, üzerimde emeği olan her kişisi, anısı, binasıyla Boğaziçi Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum. Ardından, yedi yıldır her biriyle hoca-öğrenci değil, birer arkadaş gibi yaşadığım, bana her zaman destek olan ve inanan; daha önemlisi dinleyen ve paylaşan hocalarıma; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün iyi insan ve iyi akademisyenlerine; iyi editör, iyi hoca, iyi insan ve ne mutlu

ki iyi dostum da olan İshak Reyna'ya maddi ve manevi destekleri için teşekkür ediyorum.

Bu kitabı yazma fikri ilk olarak, 2007 yılında Erol Köroğlu'ndan aldığım harikulade bir ders için yazdığım bir makale sırasında ortaya çıktı. O günden bugüne, bu fikrin takipçisi ve destekçisi olan Erol Köroğlu'na akademi içinde ve dışında öğrettikleri ve öğretecekleri için teşekkür ediyorum.

Her başım sıkıştığında odasına koştuğum ve her seferinde güler yüzünü sakınmadan, dostluğunu ve bilgisini benimle koşulsuz ve sınırsızca paylaşan Halim Kara'ya teşekkür ediyorum.

Aklımın ucundan bile geçiremediğim bir dönemde, beni üniversitede kalmaya teşvik eden, bana inanmayı sürdüren, dinleyen, soran, zorlayan, anlatan ve gördüğüm en güzel ve iyi profesör olan Nüket Esen'e çok teşekkür ediyorum.

Ve elbette, sadece bu kitabın yazılmasındaki katkıları için değil, varlıklarıyla hayatımı daha güzel ve anlamlı kıldıkları için aileme, dostlarıma, kitaplarıma, Nâzım Hikmet'e, İstanbul'a, odama teşekkür ediyorum.

İstanbul, 2009